NUSAYRÎLER VE NUSAYRÎLİK BİBLİYOGRAFYASI[1]

Selahattin TOZLU[2]

ÖZET

Bu çalışma, Nusayrîliğe ve Nusayrilerin yayılma alanlarına yönelik bir bibliyografya denemesi içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Nusayrî, bibliyografya.

NUSAIRIS AND A BIBLIOGRAPHY ABOUT THEM

ABSTRACT

This study has been included a bibliography about Nusairis and their living areas.

Keywords: Nusayri, bibliography.

Bibliyografya Hakkında Açıklama

Nusayrîler hakkında hazırlanan bu bibliyografya, şüphesiz bütün kaynak ve etütleri ihtiva etmemektedir. Bir bibliyografyada bütün kaynak ve etütleri bir araya getirmenin zorluğu herkesçe bilinmektedir. Yine de bu çalışma, asıl gayeyi yerine getirecek durumdadır. Bu çalışmanın amacı, ister uzman isterse amatör olsun, Nusayrîler ve Nusayrîlik konusunda bilgi sahibi olmak isteyen herkesin yeterli bilgi elde edebileceği bir liste sunmaktır. Bu bibliyografyada künyeleri bulunan eserlere ve adları verilen diğer eser ve etütlere bakılarak çok daha iyi bir Nusayrî Bibliyografyası oluşturulabilir.

Nusayrîler hakkındaki kaynak, etüt ve notların mühim bir kısmı yabancılara aittir ve bu yadırganmamalıdır. Çünkü hemen her meselede olduğu gibi Nusayrîler konusunda da yabancıların çalışmaları yerli çalışmalardan oldukça fazladır, dolayısıyla bu kaynakçanın büyük çoğunluğunun yabancılara ait olması tabiidir.

1 Bu bibliyografyada bulunan çalışmaların bir kısmı daha evvel kısa notlarla şurada yayımlanmıştı (Tozlu, 2009). Bu bibliyografya ise daha geniş ve üzerinde ayrıca çalışılarak oluşturuldu.

2 Dr, Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi ABD, Erzurum.

Yerli olan etüt ve kaynaklardan bir kısmı da, *Şeyh* denilen *Nusayrî Önderleri* tarafından yazılmıştır. Belirtelim ki bu eserlerin nerdeyse tamamı Nusayrîleri tanıtacak nitelik ve içeriğe sahip değildir. Çünkü bu eserlerde Nusayrîlerin temel kaynaklarına hemen hiç değinilmemektedir. Oysa bugün bu temel kaynakların hepsi bilindiği gibi, büyük kısmı da yayımlanmıştır.

Bu kaynakçada künyeleri verilen bazı eser ve etütlerden, yabancılara ait olanların bir kısmı hakkında açıklama yapılmış ve hatta notlar aktarılmıştır. Bu izahat eserlerin hepsi için yapılabilirdi, ancak böyle bir yol seçilmedi. Bunun başlı sebebi, Türkçe eserlerin sadece adlarına bakarak nelerden bahsedildiğinin kolaylıkla anlaşılabileceğinin düşünülmesidir. Oysa yabancı dildeki eser ve etütler herkes için bu durumda değildir. Bu sebeple de yabancı dillerde yazılmış eser ve etütlerin muhtevasına mümkün olduğu kadar temas edildi.

Bibliyografyada yer verilen eserlerin bazılarının doğrudan Nusayrîlerle ilgisi bulunmuyor gibi görünmektedir; fakat bölge tarihinin belli başlı tarih kaynakları elbette bu bibliyografyaya alınmıştır. Ayrıca yine bölge tarihine dair yabancı seyyah ve araştırmacıların notlarının büyük bir kısmı da bibliyografyaya eklenmiştir. Bu eser ve notlar hem bölge toplulukları hem de Nusayrîler bakımından kendi kaynaklarımızda bile olmayan bilgiler vermektedir.

Türkçe kaleme alınmış kaynaklarda da sorunlu olmakla birlikte, yabancı dillerde yazılmış eserlerde "*yerleşme adları*" daha önemli bir sorun oluşturmaktadır. Özellikle, mesela "*köy*" gibi daha mahallî adların doğrularının bulunması epey sıkıntılıdır. Bu tür hataları en aza indirmek bakımından bibliyografyaya alınan bazı çalışmaların "*yerleşme adları*" ile ilgili olduğu belirtilmiştir. Şüphesiz işaret edilen eserler ile de bu sorun tam olarak halledilemez, ama bu eserlerden haberdar olmak sorunu azaltır.

Bu bibliyografyaya *arşivler* ile Osmanlı tarihinin önemli kaynaklarından olan *Salnâmeler* ve *Gazeteler* eklenmemiştir.

Nusayrîler ve Nusayrîlik Hakkındaki Kaynak Eser, Araştırma ve Makaleler

A. Davişa, *Arap Milliyetçiliği*, çev. L. Yalçın, Literatür Yay., İstanbul 2004.

A. von Kremer, "Die Heidengemeinden der Nosairyer im nördlichen Syrien und in Cilicien", *Das Ausland*, 1872, s. 553-558.

Abdurrahman Bedevi (Dr.), *Mezâhibü'l-İslâmiyyîn (The Doctrines of Muslims) II, el-İsmâiliyye, el-Karâmıta, en-Nusayriyye*, Beyrut 1973, s. 749-1257 (Bu eserin Nusayrîler ile alakalı kısmının ayrı basımına bk. *en-Nusayriyye (The Nosairis)*, Beyrut 1973, s. 423-506).

Abdurrahman Melek (Müstakil Hatay Devleti Başbakanı), *Hatay Nasıl Kurtuldu*, TTK. Yay., Ankara 1991.

Abdurrahman Togayhan, "Kültürel Farklılıklar Ekseninde Nusayrîlik Üzerine Bir Din Sosyslojisi Araştırması: Mersin Alevîliği Örneği", Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10/14, s. 57-91.

Abdülhamit Sinanoğlu, *Nusayrîlerin İnanç Dünyası ve Kutsal Kitabı (Çağımızda Batınilik Örneği)*, Esra Yay., İstanbul 1997.

Abraham Parsons, "Travels in Asia and Africa; including a Journey from Scandaroon to Aleppo; and over the Desert to Bagdad and Bussora", *The Critical Review*, vol. *XIV*, London 1808, s. 135-150. (İskenderun'da hem konsulluk yapan hem de deniz ticaretiyle uğraşan A. Parsons'un seyahat notları İskenderun'dan başlar ve bölgedeki İskenderun, Belen, Karamurt, Süveydiye ve Ordu hakkında bilgi içerir. Mesela, İskenderun evlerinin taştan yapılmış olduğu ve yaklaşık 800 kişinin yaşadığı kayıtlıdır. İkisi birlikte kullanılması gereken bu seyahatin bundan ayrı bir yayınına bk. Abraham Parsons, "Travels in Asia and Africa", *The London Review*, vol. *II*, August-November 1809, London 1809, s. 363-372).

Adem Tutar, "İşgal Yıllarında Hatay'ın Demografik Yapısı", *Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu (Elazığ 2001)*, Fırat Üniversitesi Yay., Elazığ 2002, s. 723-734.

Adem Tutar, *XX. Yüzyıl Hatay Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası*, (İnönü Üniversitesi, Doktora Tezi), Malatya 1997.

Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet I*, tertib-i cedid, Dersaadet 1309 (Hem Osmanlı Tarihçiliği hem Fırka-i Islahiye'de çalışmışlığı hem de Halep Valiliği dolayısıyla bölgeyi iyi bilen ve yazan Cevdet Paşa'nın, Nusayrîlere dair notları vardır s. 332-334).

Ahmed Şerif, *Anadolu'da Tanin I*, yay. haz. Mehmed Çetin Börekçi, TTK. Yay., Ankara 1999, (Tanin Gazetesi için Anadolu'yu dolaşan ve yazan Ahmed Şerif'in 1910 yılındaki notlarıdır. Bölgemize dair Erzin, Dörtyol, İskenderun, Payas, Hassa, Kırıkhan, Islahiye, Bahçe ve Osmaniye kısımlarında bilgiler verir).

Ahmet Faik Türkmen, *Hatay Manda Tarihi IV, Silahlı Mücadele Devresi*, İstanbul 1939.
Ahmet Faik Türkmen, *Mufassal Hatay I, Coğrafya*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1937.
Ahmet Faik Türkmen, *Mufassal Hatay II, Tarih*, Reklam Basımevi, İstanbul 1937.
Ahmet Faik Türkmen, *Mufassal Hatay Tarihi III, Hatay Şairleri*, İktisat Matbaası, Antakya 1939.

Ahmet Halaçoğlu-Mustafa Öztürk, *Hatay'ın Anavatan'a Katılmasında Dörtyol'un Yeri ve Önemi, 1938 Suriye Olayları ve Halil İbrahim Efendi'nin Faaliyetleri*, TTK. Yay., Ankara 1995.

Ahmet Turan, "Kitâbu'l-Mecmu'nun Tercümesi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 8*, Samsun 1996, s. 5-18 (Süleyman el-Adenî'nin 1863 yılında Beyrut'ta yayımlanan Nusayrîlerin el kitabının çevirisidir).

Ahmet Turan, *Les Nuayris de Turquie dans la Region d'Hatay*, Doktora Tezi, Paris 1973.

Ali Gülşehri-Resul Tosun, *Nusayrilik ve Suriye'de Nuasyri Zulmü*, Nizam Yay., İstanbul 1981, 110 sayfa.

Âlim Koray Cengiz, *Dil-Kültür İlişkisi Açısından Hatay'da İki Dillilik*, Mustafa Kemal Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Yüksek Lisans Tezi, Antakya 2006.

Anderson, Rufus (1861), *Memorial Volume of the First Fifty Years of the American Board of Commissioners for Foreign Missions*, Boston.

Anderson, Rufus (1872-I), *History of the Missions of the American Board of Commissioners for Foreign Missions of the Oriental Churches*, Boston.

Anderson, Rufus (1872-II), *History of the Missions of the American Board of Commissioners for Foreign Missions of the Oriental Churches*, Boston.

Andre Raymond, "Islamic City, Arab City: Orientalist Myths and Recent Views", *British Journal of Middle Eastern Studies 21/1,* 1994, s. 3-18 (Şehir Tarihçisi olan Raymond'un bu makalesi de diğerleri gibi İslam şehri ve bu bağlamda Arap şehrine ayrılmıştır ve Antakya örneği de vardır).

Andre Raymond, *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri*, (çev. Ali Berktay), Tarih Vakfı Yay., İstanbul 1995.

Andrew Archibald Paton, *A History of the Egyptian Revolution, from the Period of the Mamelukes to the death of Mohammed Ali; from Arab and European Memoirs, Oral Tradition, and Local Research*, II, London 1863 (Mısırlı İbrahim Paşa zamanında Suriye'nin işgal ve idaresine değindikten ayrı, Lazkiyeli Nusayrîlerin Halep'e taarruzunu anlatır, s. 117-118'de sonki notu).

Andrew Archibald Paton, *Die Heutigen Syrier oder Gesellige und Politische Zustande der Eingeborenen in Damaskus, Aleppo und im Drusengebirg,* Stuttgart und Tübingen 1845 (1841-1843 yıllarında bölgenin durumu; Antakya, İskenderun, Belen-Payas hattı ve Küçük Alioğullarından Mıstık /Mustafa/ Bey, Süveyde-Bityas ve burada yaşayan Nusayrîlerin inanışlarına dair özel bilgiler vardır).

Anton Theodor Hartmann, *Oluf Gerhard Tychsen oder Wanderungen durch die mannigfaltigsten Gebiete der biblisch-asiatischen Literatur: ein Denkmal der Freundschaft und Dankbarkeit*, Bremen 1818 (Nusayrîlere ayırdığı özel bir başlıkta /Ueber die Nossairier/ epeyce bilgi vardır. s. 428-444).

Arı İnan, *Tarihe Tanıklık Edenler*, Çağdaş Yay., İstanbul 1997 (içinde özellikle Milli Mücadelede bölgenin durumu, Sancak Meselesi ve Hatay'ın kurtuluşu ve sonrasına dair, bizzat yaşayanlarla yapılmış konuşmaların dökümü vardır; ancak şu şahıslarla yapılan mülakat ve onlardan alınan bilgiler önemlidir: Hatay Valisi Şükrü Sökmensüer, Tayfur Sökmen, Abdurrahman Melek ve Hamdi Selçuk).

Âsım Us, *Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım: Meşrutiyet ve Cumhuriyet Devirlerine Ait Hâtıralar ve Tetkikler*, Vakit Matb., 1964 (İskenderun Sancağı olarak Suriye'ye bağlanan yerlerde dayatılan arapça ve bunun imkânsız olduğu Reyhanlı'daki durum).

Aucher-Eloy, *Relations de Voyages en Orient de 1830 a 1838*, (yay. M. Le Comte Jaubert), Paris 1843 (1834 yılındaki seyahatte Misis, Kurtkulağı, Ayas, İskenderun, Belen ve Karamurt Hanı üzerinden Antakya'ya gelir, bu aradaki Türkmenlere ve diğer yaşayanlara işaret eder, Beytü'l-Mâ /Defne/ ve Süveydiye hakkında bilgiler verir, s. 81-84).

Ayhan Aydın, *Günümüz Alavei, Bektaşi, Mevlevi, Nusayri İnanç ve Toplum Önderlerinin Görüş ve Düşünceleri*, Cem Vakfı Yay., İstanbul 2006.

Ayşe Başçetinçelik, *Adana Halk Kültüründe Geçiş Törenleri: Doğum, Evlenme, Ölüm*, Çukurova Üniv. SBE., Yüksek Lisans Tezi, Adana 1998.

Baha Said (2000), *Türkiye'de Alevî-Bektaşî, Ahi ve Nusayrî Zümreleri*, (yay. haz. İsmail Görkem), Kültür Bak. Yay., Ankara.

Baha Said, *Türkiye'de Alevî-Bektaşî, Ahi ve Nusayrî Zümreleri*, (yay. haz. İsmail Görkem), Kültür Bak. Yay., Ankara 2000.

Baptistin Poujoulat, *Recits et Souvenirs d'un Voyage en Orient*, Tours 1859.

Barbara C. Aswad, "Visiting Patterns among Women of the Elite in a Small Turkish City", *Anthropological Quarterly 47/1,* Visiting Patterns and Social Dynamics in Eastern Mediterranean Communities, Jan., 1974, s. 9-27.

Barton, James L. (2010), *Türkiye'de Gündoğumu (Amerikan Misyoner Heyeti Sekreterinin Anıları)*, çev. Zekeriya Başkal, Yeditepe Yay., İstanbul.

Bayard Taylor, *The Lands of The Saracen; or, Pictures of Paletsine, Asia Minor, Sicily, and Spain*, New York 1862. (Bu eserin başka bir baskısına bk. *The Lands of the Saracens; or, Pictures of Paletsine, Asia Minor, Sicily and Spain*, New York 1886).

Bernard H. Springett, *Secret sects of Syria and the Lebanon: consideration of their origin, creeds and religious ceremonies, and their connection with and influence upon modern freemasonry*, 1922 (Nusayrîlere dair birkaç makalenin bulunduğu eserin birçok tıpkıbasımı olup, 2010 yılında son baskısı yapılmıştır).

Bernard Lewis, "İsmâ'îlîs Notes", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*, 12/3-4, 1948, s. 597-600 (İsmaililer ve bu münasebetle Nusayrîlere dair notlardır).

Bernard Lewis, "Saladin and the Assassins", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*, 15/2, 1953, s. 239-245 (Selahaddin Eyyubi dönemindeki Haşhaşi ve İsmaililer ve bunlarla alakalı olan Nusayrîlere değinir).

Bernard Lewis, “The Sources for the History of the Syrian Assassins”, *Speculum 27/4*, Oct. 1952, s. 457-489 (Suriye bölgesindeki Haşhaşiler, İsmaililer gibi Bâtınilerin kaynaklarını inceler, bunlar münasebetiyle Nusayrî taifesine değinir).

Bircan Kalaycı Durdu, “Hatay Alevilerinde (Nusayrîlerde) Ölümle İlgili Gelenek ve İnanışlar”, *Türk Halk Kültürü Araştırmaları 2001*, Kültür Bak. Yay., Ankara 2006, s. 155-172.

Bülent Nakib, *Antakya Ağzı -Dilbilgisi ve Sözlük-*, Hatay Folklor Araştırma Derneği Yay., Antakya 2004.

C. Defremery, “Nouvelles Recherches sur les Ismaéliens ou Bathiniens de Syrie, I,”, *Journal Asiatique*, Janv.-Juin. 1854, s. 373-421.

C. Defremery, “Nouvelles Recherches sur les Ismaéliens ou Bathiniens de Syrie, II,”, *Journal Asiatique*, Janv.-Juin. 1855, s. 5-76.

C. François Volney, *Voyage en Syrie et en Egypte, pendant les Annees 1783, 1784 et 1785, I,* Paris 1787 (Antakya ve çevresi için en çok başvurulan seyahatnamelerden biri budur. Seyahatnamenin ikinci cildine bk. *Voyage en Syrie et en Egypte, pendant les Annees 1783, 1784 et 1785, suits de Considerations sur la Guerre des Russes et des Turks, publiees en 1788 et 1789, II,* Paris 1822. Halep'ten itibaren Antakya, İskenderun, Belen ve Adana'ya kadarki sahanın hemen her yönüne değinen Volney, bölgede Osmanlı Türklerinin ağırlıkta yaşadığını kaydeder. Bölgede bilhassa Türkmenler etkindir. İnançlara değinirken Nusayrîlere dair de bilgi verir).

Captain Newbold, “On the Lake Phiala-the Jordan and its Sources”, *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, vol. sixteenth, London 1856, s. 8-31 (Bugünkü Suriye'nin aşağı kısmı olan Lübnan'ın anlatıldığı bu tanıtımda, Nusayrîlere ve yaşadıkları bölgelere dair de bilgiler vardır).

Carl Ritter, *Die Erdkunde von Asien, Band IX, Klein Asien*, Theil *II*, Berlin 1859.

Carl Ritter, *Die Erdkunde von Asien, Band VIII/2, Die Sinai-Halbinsel, Palastina und Syrien*, Theil II, Berlin 1855.

Carsten Niebuhr, “Über den Aufenthalt und die Religion der Johannisjünger und Nassairier”, *Deutsches Museum*, Leipzig 1784, cilt 1, s. 539-543.

Carsten Niebuhr, *Reisebeschreibung nach Arabien und Andern Umliegenden Landern*, Kopenhag 1778; İkinci baskısı, Hamburg 1837 (Üç ciltlik seyahatin özellikle 2. Cildinde, 1766 yılının Haziran ayında Antakya'ya uğramış, hem yörenin haritasını hem de şehrin planını çizerek, şehrin kapılarını yazmıştır. Antakya'da arapça yerine halkın çoğunun türkçe konuştuğunu, buna da şaşırdığını yazar. C. Niebuhr'un arapça kaynaklardan yaptığı Arap harfli orijinal aktarmalar, bölgedeki günlük hayat bakımından ayrıca önemlidir. Ayrıca Nusayrîlere dair önemli bilgiler verir).

Catafago, Joseph (1848) "Notice sur les Ansériens," *Journal Asiatique*, 4th series, 11, s. 149-156, Paris.

Catafago, Joseph (1848), "Die drei Messen der Nussairier," *Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft*, 2, 1848, s. 388-394.

Catafago, Joseph (1858/I-II), *An English and Arabic Dictionary*, in two parts (part I, *Arabic and English Dictionary*, 1-316 sayfa, London; part II, *English and Arabic Dictionary*, 316-1060 sayfa, London).

Cengiz Kaçar, *Arap Alevi-Nusayrîlerin Dini ve Sosyal Hayatı (Tarsus Örneği)*, Dicle Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2003, 193 sayfa.

Charles Leonard Irby-James Mangles, *Travels in Egypt and Nubia, Syria and Asia Minor; during the years 1817 and 1818*, London 1823.

Chesney (General, Francis Rawdon), *Narrative of The Euphrates Expedition, Carried on by Order of The British Government during the years 1835, 1836, and 1837*, London 1868.

Chesney, (Colonel, Francis Rawdon), "A General Statement of the Labours and Proceedings of the Expedition on the Euphrates, under the Command of Colonel Chesney, Royal Artillery, F. R. S.", *The Journal of the Asiatic Society of Bengal*, (edt. James Prinsep), nu. 58, October 1836, Calcutta 1836, s. 675-682.

Chesney, (Colonel, Francis Rawdon), "On the Bay of Antioch, and the Ruins of Seleucia Pieria", *Journal of the Royal Geographical Society of London 8*, 1838, s. 228-234. (Antakya'nın iskelesi olan Süveydiye hakkında gözlemlere dayanan bu yazının Fransızcasına bk. "La Baie D'Antioche et les Ruines de Seleucie de Pierie", *Nouvelles Annales des Voyages*, Avril-Mai-Juin 1839, Paris 1839, s. 42-57).

Chesney, (Colonel, Francis Rawdon), "Reports on the Navigation of the Euphrates", *Journal of the Royal Geographical Society of London III/1833*, 1834, s. 231-243.

Chesney, (Colonel, Francis Rawdon), "Reports on the Navigation of the Euphrates", *Journal of the Royal Geographical Society of London 4,* 1834, s. 374-375.

Chesney, (Colonel, Francis Rawdon), "Reports on the Navigation of the Euphrates", *Journal of the Royal Geographical Society of London III/1833*, 1834, s. 231-243.

Chesney, (Colonel, Francis Rawdon), "Reports on the Navigation of the Euphrates", *Journal of the Royal Geographical Society of London 4,* 1834, s. 374-375.

Chesney, (Colonel, Francis Rawdon), "Steam Expedition on the Euphrates" (Colonel Chesney's Expedition), *The British and Foreign Review; or, European Quarterly Journal VI,* January-April 1838, London 1838, s. 235-268.

Chesney, (Colonel, Francis Rawdon)-William (Francis) Ainsworth, "A General Statement of the Labours and Proceedings of the Expedition on the Euphrates, under the Command of Colonel Chesney, Royal Artillery, F. R. S.", *Journal of the Royal Geographical Society of London 7*, 1837, s. 411-439.

Claude Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, çev. Mustafa Daş, Yeditepe Yay., İstanbul 2010.

Claude Cahen, *La Syrie du Nord, A L'Epoque des Croisades et La Principatu Franque D'Antioche*, Paris 1940 (Antakya'da kurulan Haçlı Kontluğu üzerine yapılmış en kapsamlı araştırmadır).

Clement Huart, "La poésie religieuse des Nosairîs," *Journal Asiatique*, 7. seri, 14, 1879, s. 190-261.

Çernik, Josef (1875-1876), *Ingenieur Josef Çernik's Technische Studien-Expedition Durch die Gebiete des Euphrat und Tigris Nebst Ein -und Ausgangs-Routen Durch Nord-Syrien*, Gotha; *Ingenieur Josef Çernik's Technische Studien-Expedition Durch die Gebiete des Euphrat und Tigris Nebst Ein -und Ausgangs-Routen Durch Nord-Syrien*, 1876, Gotha.

Daniel Pipes, "The Alawi Capture of Power in Syria", *Middle Eastern Studies 25/4*, Oct., 1989, s. 429-450 (Alevilerin, yani Nusayrîlerin Suriye yönetimine nasıl geldiklerine dairdir, bu bakımdan "Ba's /Diriliş/ Partisi"nin kurucusu olan Arsuzlu Zeki el-Arsuzî mühimdir).

Djaffar Mahomed-Sahnoun, *Les Chi'ites: Contribution a l'éetude de l'histoire du Chi'isme des origines a l'époque contemporaine*, Paris 2005, içinde heterodoks unsurlardaki ilk başlık: "Le secte des Nusayris", s. 220-233.

Doğan Gün, "XVIII. Yüzyılda Antakya'da Şeyhlerin Köylerdeki İdarecilik Fonksiyonları", *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi XXIV/37*, Ankara 2005, s. 277-288.

Doğan Gün, *XVIII. Yüzyılda Antakya'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1708-1777)*, (Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi), Ankara 2006.

Dominique Sourdel, "Rûhîn, lieu de pèlerinage musulman de la Syrie du Nord au XIIIe siècle", *Syria 30/1-2*, 1953, s. 89-107 (Nusayrîler ile ilgili notlar vardır).

Dr. Anton Friedrich Büsching, *Erdbeschreibung (Unterschiedene Lander von Asia)*, Hamburg 1792. (Osmanlı Devletinin Anadolu Vilayetleri arasında Halep Vilayetine de yer verir. Halep Paşalığı /Der Paschalik Haleb/ başlığı altında; Antakya, Süveydiye, Arsuz, İskenderun, Payas, Belen, Bagras ve Antakya Denizi başlıklarında bilgi vardır. Antakya Denizi başlığında, aslında Türklerin "Ağgi Dengiz /Ağca Dengiz, Akdeniz/ Weisse See" dedikleri Amıkgöl anlatılır, s. 293-300).

Dr. Arthur Rupin, *Syria: An Economic Survey*, çev. Nellie Straus, The Provisional Zionist Committe, New York 1918.

Dr. Edip Kızıldağlı, *Halk Hazineleri (İnançlarımız): Antakya Kapılarında*, İstanbul 1964.

Dupont, Félix (1824) "Mémoire sur les moeurs et les cérémonies religieuses des Nesserié, connus en Europe sous le nom d'Ansari", *Journal Asiatique*, Septembre 1824, s. 129-139, Paris.

Dussaud, René (1900), *Histoire et religion des Nosairis*, Paris.

E. H. C. Rosenmüller (Ernst Heinrich Carl/Karl), *The Biblical Geography of Central Asia*, Almancadan çeviren ve notlayan: N. Morren, Edinburgh 1837, I-II (Aslı Almanca olan bu eserin ikinci cildinde, "Suriye" başlığı altında Antakya ve yöresinin de tarihî coğrafyası incelenmiştir. C. Rosenmüller'in bölgemizi de alakadar eden bir başka makalesine bk. C. Rosenmüller, "Syrien", Georg Ludwig Kriegk, *Belehrende Darstellungen für das Höhere Jugendalter*, Frankfurt 1831, içinde s. 417-445).

Ebu Abdullah Hasibî, *Dîvânü'l-Hasibî*, edt. S. Habib, Beirut 2001.
Ebu Abdullah Hasibî, *el-Hidâyetü'l-Kübrâ*, Beyrut 1986.
Ebu Mûsâ Harîrî, *el-'Aleviyyûn el-Nusayriyyûn: Bahsi fi'l-'akîde ve't-tarîk*, Beirut 1984.

Eduard Sachau, *Reise in Syrien und Mesopotamien*, Leipzig 1883 (1879 yılına ait notlardır ve Halep-Antakya çevresine dair bilgiler verir).

Edward E. Salisbury (notlayarak çev.), "Translation of an Unpublished Arabic Risâleh", *Journal of the American Oriental Society*, 3, 1853, s. 165-193 (Esas olarak bu risale Khâlid Ibn Zeid El-Ju'fy'nindir. İsmaili kaynağı olduğu için, Nusayrîlerle alakalı kısımlar vardır).

Edward E. Salisbury, "The Book of Sulaimân's First Ripe Fruit, Disclosing the Mysteries of the Nusairian Religion", *Journal of the American Oriental Society 8 (1866)*, s. 227-308 (Hicri 1250/Miladi 1834-35 yılında Antakya'da doğup buradan Adana'ya giden ve bu sebeple de "Adanalı" anlamında "el-Adenî" nisbesini kullanan Süleyman Efendi, Nusayrîlerin inançlarını bizzat bilen ve öğreten Nusayrî asıllı birisidir. Nusayrîlerin inançlarını anlattığı bu eser, esas olarak onların el kitabıdır. "Kitâbü'l-Mecmû'" denilen sûreler, Adanalı Süleyman Efendi tarafından hazırlanmış ve 1863 yılında Beyrut'ta bastırılmıştır. E. Salisbury, bu metni arapça aslı ve ingilizce tercümesiyle yayımlamıştır. Bu eserin Türkçe yayımına bk. Ahmet Turan, "Kitâbu'l-Mecmu'nun Tercümesi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 8*, Samsun 1996, s. 5-18).

Edward E. Salisbury, "Translation of Two Unpublished Arabic Documents, Relating to the Doctrines of the Ismâ'ilis and the Other Bâtinian Sects", *Journal of the American Oriental Society*, 2, 1851, s. 257-277 (Bâtıniyye, Gâliyye, Nusayriyye, İshâkıyye, Bâkıriyye ve Caferiyye ile alakalı arapça iki risalenin çevirisidir).

Edward E. Salisbury, "Translation", *Journal of the American Oriental Society*, 2, 1851, s. 279-324 (İsmaililere/Karmatîlere dair arapçadan bir çeviri olup, Nusayrîlerle alakalıdır).

Edward Herbert Maxwell, *Griffin Ahoy! A Yacht Cruise to The Levant, and Wanderings in Egypt, Syria, The Holy Land, Greece and Italy, in 1881, I*, London 1882 (Antakya, İskenderun, Süveydiye, Belen, Defne ve bölgeye ait 1881 yılı gözlemleri vardır).

Emmanuel Guillaume Rey, "Die Ansarier in Syrien", *Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zur Berlin*, Berlin 1866, I. Band, s. 450-451 (Kısa bir tanıtım yazısı olup, Suriye'deki Nusayrîlerin yerleşim yerleri ile nüfusları verilmiştir).

Emmanuel Guillaume Rey, "Essai Géopraphique sur le Nord de la Syrie", *Bulletin de la Société de Géographie de Paris*, XV, 1873, s. 337-348.

Emmanuel Guillaume Rey, "Exploration de la Montagne des Ansariés en Syrie", *Bulletin de la Société de Géographie de Paris*, X, 1865, s. 50-52.

Emmanuel Guillaume Rey, "Le Dignitaires de la Principauté d'Antioche", *Revue de l'Orient Latin*, VIII, Paris 1900-1901.

Emmanuel Guillaume Rey, "Reconnaissance de la Montagne des Ansariés", *Bulletin de la Société de Géographie de Paris*, XI, 1866, s. 433-469 (Rey'in esaslı seyahat notlarıdır. Nusayrîlerin yaşadığı yerlerle birlikte nüfusları, sosyal durumları ve dini inançları hakkında geniş bilgi verilmektedir).

Emmanuel Guillaume Rey, *Les Colonies Franques de Syrie*, Paris 1883.

Ergin Sertel, *Dini ve Etnik Kimlikleriyle Nusayrîler (Arap Alevileri)*, Ütopya Yay., Ankara 2005, 190 sayfa.

Ernest Will, "Antioche sur l'Oronte, métropole de l'Asie", *Syria 74*, 1997, s. 99-113 ("Asya'nın Metropolü" diye tanıtılan Antakya şehrine dair nadir biyografik etütlerden biridir, şehrin epey teferruatlı plan ve krokileri eklenmiştir).

Erol Seyfeli, *Hatay'da Milli Mücadele (Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesi ve Çeteler Dönemi) (1918-1921)*, Kırşehir 1996.

Esed Rüstem, *el-Usûli'l-'Arabiyye li-Târîhi Sûriye fî-'Ahdi Muhammed Ali Başa I-V*, Beyrut 1933-1934 (Mısırlı Mehmet Ali Paşa zamanına dair Mısır'da bulunan resmi evrakın arapça yayımıdır).

eş-Şeyh 'Abdullah Ni'met, *el-Edilleti'l-Celîle fî Şerhi'l-Fusûli'n-Nusayriyye*, Beyrut 1986.

Ethem Ruhi Fığlalı, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, Selçuk Yay., Ankara 1993 (s. 180-192 arasında Nusayrîler vardır).

et-Tavil, Muhammed Emin Gâlib (1924), *Târîhi'l-'Aliviyyîn*, Beyrut.

et-Tavil, Muhammed Emin Gâlib (2000), *Nusayrîler, Arap Alevilerin Tarihi*, çev. İsmail Özdemir, Çiviyazıları Yay., İstanbul.

Evliya Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi III,* (haz. Seyit A. Kahraman - Yücel Dağlı), Yapı-Kredi Yay., İstanbul 1999; *VIII*, (haz. S. Ali Kahraman-Y. Dağlı-R. Dankoff), İstanbul 2003; *IX,* İstanbul 2005; *X*, İstanbul 2007.

F. W. Bussell. "The Persistence of Primitive Beliefs in Theology: A Study in Syrian Syncretism; 'Ali, Elyun, El, Helios and Elijah'", *Folklore*, 28/3, Sep. 30, 1917, s. 279-294 (Nusayrîlerdeki "ayn" remizi ve bunun diğer bölge inançlarıyla olan alakasına dairdir).

Farhad Daftary, *Ismaili Literature: A Bibliography of Sources and Studies*, London and New York 2004.

Farhad Daftary, *Muhalif İslam'ın 1400 Yılı-İsmaililer, Tarih ve Kuram*, (çev. E. Özkaya), Rastlantı Yay., Ankara 2001.

Félix Dupont, "Mémoire sur les moeurs et les cérémonies religieuses des Nesserié, connus en Europe sous le nom d'Ansari", *Journal Asiatique*, Septembre 1824, s. 129-139 (Nusayrîlerin anlatıldığı bu hatıraların ingilizce tercümesine bk. "Account of the Nesseries, A People Inhabiting the Mountains near Aleppo", *The Oriental Herald*, London 1827, s. 639-643).

Firdevs Kılıç, *Hatay Nusayrîlerinde Haydarilik*, Erciyes Üniv. Sosyal Bilimler Enst., (Yüksek Lisan Tezi), Kayseri 2002, 146 sayfa.

Fisk, Pliny (1828), *Memoir of the Rev. Pliny Fisk (Late Missionary to Palestine)*, Boston.

Fred Arthur Neale (Captain), *Eight Years in Syria, Palestine, and Asia Minor, from 1842 to 1850 I-II,* London 1851. (Bu eserin ikinci cildinde Defne, Antakya, Süveydiye, İskenderun, Belen, Ayas ve Payas'tan ve bölgedeki Türkmenlerden uzunca bahseder. Bundan ayrı yazarın 1854 yılında *Antakya'da Akşamlar /Evenings at Antioch/* adlı romantik bir kitabı daha yayımlanmıştır. F. Neale, Antakya'da sekiz ay gibi uzun bir süre kalmıştır. 1848 yılındaki "kolera"dan sonra şehrin toplam nüfusunu yaklaşık 17.000 olarak yazar. Bunun 14.000'i Türk, 1.500'ü Nusayrî ve 1.500'ü de Hristiyandır. Onun notlarına göre şehirde 15 cami ve sadece bir kilise vardır. Bu notlarda Yahudi nüfusa dair rakam verilmemesi Antakya'da Yahudi olmadığı anlamına gelmez. Çünkü, yine F. Neale, "Antakya'da Akşamlar" adlı romantik eserinin girişinde şehirdeki Yahudiler ile de birlikte olduğunu yazar).

Frederick Walpole, *The Ansayrii, and the Assassins, with Travels in the Further East, in 1850-51, Including A Visit Nineveh I,* London 1851; *The Ansayrii (or Assassins), with Travels in the Further East, in 1850-51, Including A Visit Nineveh II*, London 1851; *The Ansayrii (or Assassins), with Travels in the Further East, in 1850-51, Including A Visit Nineveh III*, London 1851 (Üç ciltlik bu eser, bölgede yaşayan Nusayrîlerle alakalıdır. Sadece ikinci cildinde bölgemiz yer almaz. Eserin birinci cildinde; Tarsus ve etrafındaki Nusayrîler ile İskenderun ve çevresine

dair bilgiler ve Nusayrî notları vardır, s. 26-47. Üçüncü cilt, Halep-Antakya arasındaki saha ve bölge Nusayrîleri bakımından bilhassa önemlidir. Halep-Antakya yolu üzerindeki Hammam ile Antakya arasındaki ovada Türkmenler yaşar, bunları idare eden Ahmet Bey'dir. Cisr-i Hadid (Demirköprü) üzerinden Bab-ı Bulus yoluyla Antakya'ya gider. Antakya'da nehirden "naura" ile su çekilir, s. 248-249. Modern Antakya, Süveyde, Defne, Beytül-Mâ, Düveyr hakkında bilgi verir. Aynel-Kadmus ve Karye adlı köyleri gezer, buralardaki Nusayrîlere dair bilgiler verir. "Belias" yazsa da doğrusu Bityas olan Ermeni köyünde Barker'ın yazlık evini (sommer house) ve onun verdiği malumatı aktarır, s. 250-275. Süveydiye'de, ahalinin "mina" dediği limanı ve etraftaki köylerden Keseb Köyünü anlatır. Köyün temsilcisi ve yöneticisi olan "Şeyh" ve bunun yetkileri hakkında bilgi verir. Cebel-i Kuseyr'e değinir ve Türkmenlerin yazın buranın yaylalarına çıktığını kaydeder. Keza bölgedeki Şeyhlerden birisiyle, "Şeyhlik"in konumu ve yetkileri üzerine konuşarak bilgi verir, s. 277-284. Nusayrîlerle alakalı aralarda verdiği bilgilerin mühim bir kısmını sona saklar. "*Umumiyetle Fellahin diye adlandırılan Nusayrîler (The Ansayrii; or, as they ar generally called, Fellahin)*" diye başladığı bölüm, Lazkiye ve çevresindeki Cebel-i Nusayr'da (Ansayrii Mountains) yaşayan Nusayrî topluluğuyla ilgilidir, bu arada Nusayrîlerin nelere nasıl inandığını anlatır, s. 334-362. Sonunda Sayda Paşalığı ve buradaki duruma değinir, hangi kazada hangi din veya mezhepte insanların yaşadığını yazıp; idarecilerini "Türk", "Nusayrî" diye gösterir. Mesela; Kal'atül-Kadmus'un yöneticileri Emir Esed ve Muhammed'dir, ahalisi İsmaili ve Nusayrîdir. Kal'atül-Markab'ı idare eden Ahmed Ağa el-Muhammed bir Türktür, burada yaşayan ahali Müslüman, Hristiyan ve Nusayrîlerden oluşur, s. 363-368. Eserin muhtelif yerlerinde "Tanzimat"ın bunlarla alakalı tatbikatına da temas eder).

Fulya Doğruel, *İnsaniyetleri Benzer: Hatay'da Çoketnili Ortak Yaşam Kültürü*, İletişim Yay., İstanbul 2005.

Fulya Doğruel, *The Dynamics of living together and abstaining from conflict: A case study of Nusayri Alawite, Arab Christian and Armenian communities in Hatay (Beraber Yaşamanın ve Çatışmadan Kaçınmanın Dinamikleri: Hatay'da Yaşayan Nusayrî Alevi, Arap Hristiyan ve Ermeni Toplulukları Üzerine Bir Saha Çalışması)*, Orta Doğu Teknik Üniv. Sosyal Bilimler Enst., (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2002.

G. N. Wright (rev), *A New and Comprehensive Gazetteer; Being A Delineation of the Present State of the World, (Dictionary of Geography)*, London 1834 (içinde "Aleppo" (Halep Paşalığı) s. 100; "Aleppo" (Halep şehri) s. 100-101; "Antioch" (Antakya şehri) s. 200).

George Robinson, *Three Years in the East: Bring the Substance of a Journal written during A Tour and Residence in Greece, Egypt, Paletsine, Syria, and Turkey in 1829-1830, 1831 and 1832*, London-Paris 1837 (George Robinson'un aynı notlarına ayrıca bk. *Travels in Palestine and Syria*, I-II, Paris-London 1837. Bu eserin bazı notlar ilavesiyle yazar tarafından yapılan Fransızca çevirisine bk. G. Robinson, *Voyage en Palestine et en Syrie*, Paris 1837, bölüm XXIX ve XXX, s. 355-408).

Gertrude Lowthian Bell, *Syria: The Desert and The Sown*, 2. baskı, London 1919.

Gottard Jaschke, "Alexandrette und Hatay", *Die Welt Des Islams 22*, 1940, s. 149-154.

Gregor Woss, *'Alawîya oder Nusairîya? Schiitische Machtelite und sunnitische Opposition in der Syrischen Arabischen Republik*, Hamburg 1987.

Guys, M. (1826), *Observations sur un Mémoire relatif aux mœurs et aux cérémonies religieuses des Nesserié", Journal Asiatique*, tom. IX, s. 306-315, Paris.

Gülsen Balıkçı, "Hatay Alevilerinde Evlenme Gelenekleri", *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 2000*, Kültür Bak. Yay., Ankara 2004, s. 39-68.

H(einz) Halm, "Nusayriyya", *The Encyclopaedia of Islam, New Edition*, Leiden 1995, s. 145-148.

Hamdi Selçuk, *Bütün Yönlerile Hatay'ın O Günleri*, İstanbul 1972, 2. baskı.

Hammer (J. de.), *Histoire de l'Ordre des Assasins*, çev. J. H. Hellert-P. A. de la Nourais, Paris 1833 (Esas olarak Hasan Sabbah ve takipçilerine ayrılan bu eser Haşhaşileri anlatsa da, temelde Bâtıni olan bunlardan dolayı Nusayrîleri de alakadar eder).

Hanna Batatu, "Some Observations on the Social Roots of Syria's Ruling, Military Group and the Causes for Its Dominance", *Middle East Journal 35/3*, (Summer, 1981), s. 331-344.

Hartmann, Anton Theodor (1818), *Oluf Gerhard Tychen oder Wanderungen durch die mannigfaltigsten Gebiete der biblisch- asitischen Literatur*, Bremen.

Hartmann, Hartmann (1894), "Das Liwa Haleb (Aleppo) und ein Teil des Liwa Dschebel Bereket", *Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft*, XXIX, s. 142-188 ve 475-550.

Hartmann, Martin (1882), "Das Liwa el-Ladkije und die Nahiye Urdu", *Zeitschrift des Deutschen Palaestina-Vereins*, XIV, s. 151-255.

Hasan Reşit Tankut, *Nusayrîler ve Nusayrîlik Hakkında*, Ankara, Ulus Basımevi, 1938 (Bunun arapçasına bk. *En-Nusayriyyûn ve'n-Nusayriyye*, Devlet Matb., 1938, 62 s.).

Hâşim Osmân, *el-'Aleviyyûn Beyne'l-Ustûra ve'l-Hakîka*, Beyrut 1980.

Hatay Vilayeti Mektupçuluğu, *Hatay Vilayeti İdare Taksimatı 1940*, Antakya, Yenigün Basımevi (Yerleşme adları için).

Heinz Halm, "Das 'Buch der Schatten': Die Mufaddal-Tradition der Gulât und die Ursprünge des Nusairiertums," *Der Islam* 55, 1978, s. 219-66; 58, 1981, s. 15-86.

Heinz Halm, *Die Islamische Gnosis: Die extreme Schia und die 'Alawiten*, Zurich ve Munich 1982.

Helen Davenport Gibbons, *The Red Rugs of Tarsus, A Woman's Record of the Armenian*

Massacre of 1909, New York 1917 (türkçesi: *Tarsus'un Kırmızı Kilimleri, Bir Kadının 1909 Ermeni Katliamı Tanıklığı*, çev. Attila Tuygan, Pencere Yay., İstanbul 2009 (Fellah denen Nusayrîlere dair bazı gözlemler vardır).

Henri Lammens, "Les Nosairis furent-ils chrétiens? A propos d'un livre récent," *Revue de l'Orient Chrétien* 6, 1901, s. 33-50.

Henry Harris Jessup, *Fifty-Three Years in Syria I-II*, London, Edinburgh, New York, Toronto, 1910.

Henry Harris Jessup, *The Women of The Arabs*, New York 1873 (Eserin özellikle s. 35-44. sahfaları arasındaki "Nusayrîler" ile ilgili kısım).

Henry Swainson Cowper, *Through Turkish Arabia: A Journey from The Mediterranean to Bombay by The Euphrates and Tigris Valleys and The Persian Gulf*, London 1894.

Henry Teonge, *The Diary of Henry Teonge, Chaplain on Board his Majesty's Ships Assistance, Bristol, and Royal Oak, anno 1675 to 1679*, London 1825 (Kendisinden sonraki seyyahların sık başvurduğu bu seyahat 1675-1676 yıllarındadır).

Henry W. Jessup, "The Future of the Ottoman Empire", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 84, Jul., 1919, s. 6-29 (Suriye'yi bilhassa anlatır, çünkü ailece bu bölgede çalışmışlardır).

Hilmi Bayraktar, *XIX. Yüzyılda Halep Eyaleti'nin İktisadî Vaziyeti*, Fırat Üniv. Orta-Doğu Araştırmaları Merkezi Yay, Elazığ 2004.

Hugh Kennedy, "Antakya: Byzantium'dan İslam'a ve Dönüş", *Geç Antik Çağda Kent*, (edt. John Rich, çev. S. Güven-E. Güven), Homer Kit., İstanbul 1999, s. 276-293. (Bu makalenin ingilizce aslına bk. "Antioch: From Byzantium to Islam and back again", *The City in Late Antiguity*, edt. John Rich, London-New York 1996, s. 181-198).

Hulki Öcal, *Hatay Savaşı*, Desen Matb., 1953.

Hüseyin Türk, "Nusayrîlik: İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri", *Folklor / Edebiyat Üç Aylık Kültür Dergisi* 7/28, 2001, s. 127-144.

Hüseyin Türk, *Anadolu'nun Gizli İnancı Nusayrîlik: İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri*, Kaknüs Yay., İstanbul 2005.

Hüseyin Türk, *Nusayrîlik (Arap Aleviliği) ve Nusayrîlerde Hızır İnancı*, Ütopya Yay., Ankara 2002.

İlber Ortaylı, "Alevîlik, Nusayrîlik ve Bâb-ı Âlî", *Tarihî ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Alevîler, Bektaşîler, Nusayrîler*, İSAV. Yay., İstanbul 1999, s. 35-46.

İlyas Üzüm, "Nusayrîlik", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XXXIII*, s. 270-274.

İlyas Üzüm, "Türkiye'de Alevî/Nusayrî Önderlerinin Eserlerinde İnanç Konularına Yaklaşım", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 4, İstanbul 2000, s. 173-187.

İnan Keser, *Kentsel Dinamikler ve Kamusal Alan Farklılaşması: Adana Nusayrîleri*, Ankara Üniv. Doktora Tezi, Ankara 2006 (Kitaplaştırılımış haline bk. *Kent Cemaat Etnisite: Adana ve Adana Nusayrîleri Örneğinde Kamusallık*, Ütopya Yay., Ankara 2008, 293 sayfa).

İnan Keser, *Nusayrîler/Arap Aleviliği*, Çiviyazıları Yay., İstanbul 2002.

İnan Keser, *Nusayrîlik/Arap Aleviliği*, Karahan Yay., Adana 2005.

İrfan Abdülhamid Fettah, "Nusayriyye", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX, çev. Avni İlhan, İzmir 1995, s. 329-361.

İsmail Kaygusuz, "Nusayrilik ve Nusayriler Üzerinde Kısa Değinmeler", (http://www.aleviakademisi.de/site/content/view/121/, Temmuz 2009).

İsmail Onarlı, *Arap Aleviliği (Nusayrîler)*, Etik Yay., İstanbul 2006, 287 sayfa.

Jacques Weulersse, "Antioche: Essai de géographie urbaine", *Bulletin d'etudes Orientales 4*, 1934, s. 27-79 (Antakya şehrinin şehirsel ve sosyal bakımdan en önemli etütlerinden biridir).

Jacques Weulersse, *L'Oronte, étude de fleuve*, Arrault 1940, 88 sayfa, 20 plan ve 35 foto.

Jacques Weulersse, *Le pays des Alaouites*, I-II, Tours 1940.

Jacquot, Paul (1931/I-II-III), *Antioche centre de tourisme*, Antakya.

James L. Barton, *Türkiye'de Gündoğumu (Amerikan Misyoner Heyeti Sekreterinin Anıları)*, çev. Zekeriya Başkal, Yeditepe Yay., İstanbul 2010.

James Minahan, "Alawites; Alawis; Nusariyah; Namiriyah; Ansariyah; Nusayris; Nusseiris", *Encyclopedia of the Statelees Nations: S-Z*, vol. IV, Greeen Publishing Group, 2002, s. 79-84.

James S. Buckingham, *Travels Among the Arab Tribes Inhabiting the Countries East of Syria and Paletsine, Including A Journey from Nazareth to the Mountains Beyond the Dead Sea, and from Thence Through the Plains of the Hauran to Bozra, Damascus, Tripoly, Lebanon, Baalbeck and by the Valley of the Orontes to Seleucia, Antioch and Aleppo*, London 1825 (1816 yılındaki bu seyahatin birkaç alt başlığı vardır ve sonki alt başlıkta Antakya ve Süveyde seyahatlerini anlatır. Nusayrîlere dair de bilgi vermektedir).

Jan Karl Tanenbaum, "France and the Arab Middle East, 1914-1920", *Transactions of the American Philosophical Society, New Series, 68/7*, 1978, s. 1-50.

Jere L. Bacharach, "Al-Ihşîd, the Hamdânids and the Caliphate: The Numismatic Evidence", *Journal of the American Oriental Society 94/3*, Jul.-Sep. 1974, s. 360-370.

Jessup, Henry Harris (1873), *The Women of The Arabs*, New York.

Jessup, Henry Harris (1910/II, 1910/II), *Fifty-Three Years in Syria*, New York.

Johann Gottfried Sommer, *Taschebuch zur Verbreitung Geographischer Kenntnisse, Eine Übersicht des Neuesten und Wissenswürdigsten im Gebiete der Gesammten Lander und Völkerkunde*, Prag 1840.

Johann Wilhelm von Archenholz, *Minevra, Ein Journal Historischen und Politischen İnhalts*, Band IV, Leipzig 1812 (Eserin bir kısmı İsmaililer ile alakalı olup, bundan sonra Nusayrîler ele alınmıştır, s. 126-142).

Johannes Heyman, *Reizen Door Een Gedeelte van Europa, Klein Asien, verschide Eilanden van de Archipel, Syrien, Palestina of het H. Land, Egypten, den Berg Sinai*, Leiden 1758 (Bu seyahatnamenin ingilizce çevirisine bk. John/Johannes/ Heyman, *Travels throught part of Europe, Asia Minor, the Islands of the Archipelago, Syria, Palestine, Egypt, Mount Sinai II*, London 1759. Eserde Halep, Antakya, Karamut, İskenderun, Belen ve Payas arasındaki sahaya dair epey gözlem notu ve bazı İslam öncesi kitabelere yer verilmiştir).

John Barker (İngiltere'nin Halep Konsolosu), "Extracts of Letters from John Barker, Esq. Consul in Syria, to the Levant Company, on the Subject of Cholera Morbus", *Evils of Quarantine Laws, and Non-Existence of Pestilential Contagion, … Cholera Morbus of Asia*, London 1824, by. Charles Maclean, içinde s. 427-444.

John H. Pryor, *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş: Araplar, Bizanslılar, Batılılar ve Türkler*, (çev. Füsun Tayanç-Tunç Tayanç), Kitap Yay., İstanbul 2004.

John Lewis Burckhardt, *Travels in Syria and The Holy Land*, London 1822.

John Macdonald Kinneir, *Journey through Asia Minor, Armenia, and Koordistan, in the years 1813 and 1814; with remarks on the Marches of Alexander, and retreat of The Ten Thousand*, London 1818 (Bu eserin fıransızca çevirisine bk. *Voyage dans l'Asie Mineure, l'Arménie et le Kourdistan, dans les années 1813 et 1814*, tom. *I*, (çev. N. Perin), Paris 1818, s. 171-250 arasında).

John Pinkerton, *A General Collection of the Voyages and Travels, in All Parts of the World, X*, London 1811 (Seyahat eserleri serisinin bu cildinde 1737-1739 yılları arasında bölgeye seyahat eden Dr. Richard Pokocke'un ayrıntılı notları vardır).

John Taylor (Mayor), "Travels from England to India, in the Year 1789, by the Way of the Tyrol, Venice, Scandaroon, Aleppo, and over the Great Desart to Bussora", *The Critical Review*, vol. Tventy-Ninth, London 1800, s. 59-66 (John Taylor'ın 1789 yılındaki seyahatinin özet kısmı verilmiştir).

John William Norie, *New Piloting Directions for the Mediterranean Sea, the Adriatic, or Gulf of Venice, the Black Sea, Grecian Archipelago, and the Seas of Marmara and Azof*, London 1831, içinde "The Coasts of Syria, Palestine, and Egypt, from the Gulf of Iskenderoon to Alexandria", s. 322-325 arasında (İskenderun körfezi ve buranın ticari yeri ile Antakya ve Antakya'nın limanı olan Süveyde hakkındadır).

Josef Çernik (Mühendis), *Ingenieur Josef Çernik's Technische Studien-Expedition Durch die Gebiete des Euphrat und Tigris Nebst Ein -und Ausgangs-Routen Durch Nord-Syrien*, Gotha 1875; *Ingenieur Josef Çernik's Technische Studien-Expedition Durch die Gebiete des Euphrat und Tigris Nebst Ein -und Ausgangs-Routen Durch Nord-Syrien*, Gotha 1876 (Bilhassa yerleşme ve yer adları için).

Joseph Catafago, "Die drei Messen der Nussairier," *Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft*, 2, 1848, s. 388-394.

Joseph Catafago, "Notice sur les Ansériens," *Journal Asiatique*, 4th series, 11, 1848, s. 149-68 (J. Catafago'nun, 6 Temmuz 1847 tarihinde Beyrut'tan yolladığı bu mektup, esasında Purusya'nın Suriye Umumi Konsülü M. De Wildenbruch'a aittir ve Nusayrîlerin bazı inanışları, kutsal günleri ve dualarına dairdir. Ebu Said Meymun ibn el-Kasım et-Taberani'den aktarılan bu metinlerden bazıları şunlar: "Ramazan Ayının Gelişi, Ramazan Duası, Fatır Bayramı ('Iydül-Fatır), Fatır Bayramı Hutbesi (Hutbe-i 'Iydül-Fatır), Fatır Bayramı Duası (Dua-yı 'Iydül-Fatır), Gadir ve Şerefe Günü, Seyyid Ebu Abdullah Hasibi'nin Gadir Kasidesi, Gadir Günü Hutbesi, Gadir Gününün İkinci Hutbesi, Lam Harfinin Tecellisinin Zikri, Ferraş Bayramı, Ferraş Bayramı Şiiri, Ferraş Bayramı Duası, Aşure Günü Bayramı, Ebu Abdullah el-Hasibi'nin Kerbela Kasidesi, Şaban Ayının Ortasındaki Nusayrî (Hasibiyye) Yılı, Nakib Muhammed ibn Sinan Hakkında, İlk Nümeyriye (Nemiriye) Ziyareti, İkinci Nümeyriye Ziyareti, Üçüncü Nümeyriye Ziyareti, Şaban Ayının Ortasındaki Gecenin Duası, Şaban Ayının Ortasındaki Gece Hakkında, Mesih'in Doğum Günü, Milad Gecesi Duası, Farsların Yılbaşı Olan Nevruz Hakkında, Mihrican ve Nevruz'a Dair, Güneş (Şems) Duası, Nevruz Duası, Nevruz Hutbesi, Mihrican Duası, İkinci Mihrican Duası).

Joseph F. Michuad ve (Baptistin) Poujoulat, *Correspondance D'Orient 1830-1834, VII*, Paris 1835 (1831 yılına ait notlardan B. Poujoulat'nın bölgeye dair seyahati ayrıca basılmıştır, bk. Baptistin Poujoulat, *Recits et Souvenirs d'un Voyage en Orient*, Tours 1859).

Joseph Russegger, *Reisen in Europa, Asien und Afrika. Mit Besondereer Rücksicht auf die Naturwissenschaftlichen Varhaltnisse der Btreffenden Lander, Unternommen in den Jahren 1835 bis 1841*, Stuttgart 1841 (Başta bölgenin florası olmak üzere; tarihi coğrafya bakımından oldukça mühim bir eserdir. Bölgedeki Türkmen aşiretleri, etkili kimseler ve Küçük Alioğulları hakkındaki iyi kaynaklardan biridir. Mısırlı İbrahim Paşa'nın bölgeyi işgali zamanına rastladığı için o dönem siyasi olaylarına dair de teferruatlı bilgiler vardır. Halep-Amanus Dağları arasındaki Antakya şehri ve çevresi, Defne /Beytül-Mâ/, Süveydiye, İskenderun, Belen ve Payas hakkında da ayrıntılı bilgiler bırakmıştır. İbrahim Paşa, Antakya'da bir "saray" inşa

ettirmiştir. Yazarın Antakya Denizi dediği Amıkgöl, "buhayre" veya Türklerce "Ağ Dengiz" denen (See von Antiochia genannt el Bochaire oder turkisch Dengiz Aga) göldür. Birçok yer, yerleşme, akarsu ve dağ adı bakımından başlı bir kaynaktır).

Joseph Wolff, *Researches and Missionary Labours, among The Jews, Mohammedans and other Sects*, Philadelphia 1837.

Josiah Conder, *A Popular Description, Geographical, Historical and Topographical of Syria and Asia Minor I*, Boston 1830 (Halep Paşalığının anlatıldığı kısımda; Antakya, Defne /Beytül-Mâ/, Süveydiye, İskenderun, Belen, Karamurt Hanı ve Payas arasından uzunca bahseder ve burada yaşayan Nusayrîlere de ara ara değinir s. 251-252, 254-316).

Karl Baedeker, *Palestine and Syria: With the Chief Routes Through Mesopotamia and Babylonia (Handboock for Travellers)*, IV. Edisyon, Leipzig 1906 (Seyyahlar için hazırlanan bu el kitabında; Nusayrîlerin bulunduğu Lazkiye, Cebele, Antakya, Süveydiye, İskenderun, Adana ve Mersin hattı da yer almaktadır. Buralardan özellikle Lazkiye ve Cebele'deki Nusayrîlere temas etmektedir, s. 356-388).

Keith D. Watenpaugh, "'Creating Phantoms': Zaki Al-Arsuzi, The Alexandretta Crisis, and the Formation of Modern Arab Nationalism in Syria", *International Journal of Middle East Studies 28/3*, Aug. 1996, s. 363-389 (Ba's /Diriliş/ Partisini kuran Arsuzlu Zeki'nin faaliyetleri, bilhassa Arap ırkçılığı bağlamında etüt edilmiştir).

Kemal Yakut, "Arap Dünyasının Hatay Devleti'nin Kuruluşuna Karşı Tavrı ve Türk-Arap Muhadeneti (Dostluk) Cemiyeti", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 21/62*, Temmuz 2005, s. 775-820.

Kitâbu Ta'lîmu Diyâneti'n-Nusayriyye, yazma, Bibliottheque Nationale Arabe, nu. 6182.

Kitâbü'l-Usûs: Kitâbu Ma'rifeti Hikmeti Süleymân bin Dâvûd, yazma, Bibliottheque Nationale Arabe, nu. 1449.

Kocabaşoğlu, Uygur (2000), *Anadolu'daki Amerika: Kendi Belgeleriyle 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğundaki Amerikan Misyoner Okulları*, 3. baskı, İmge Yay., Ankara.

Leon Dominian, "The Peoples of Northern and Central Asiatic Turkey", *Bulletin of the American Geographical Society 47/11*, 1915, s. 832-871 (Antakya ve çevresinde yaşayan Suriyeliler ile Nusayrîlere dair kısa notlardır ve sonkilerin Müslüman adı taşıdıkları halde Hristiyan ve Sabii öğretilere sahip olduklarını yazar).

Louis François Ferrieres-Sauveboeuf, *Memoires Historiques, Politiques et Geographiques des Voyages du Comite de Ferrieres-Sauveboeuf, faits en Turquie, en Perse et en Arabie, depuis 1782, jusqu'en 1789*, II, Paris 1790.

Louis Massignon, "Esquisse d'une bibliographie Nusayrie," *Mélanges Syriens offerts à Monsieur René Dussaud*, I-II, Paris 1939, ikinci ciltte s. 913-922.

Louis Massignon, "Nusayrîler", *MEB. İslam Ansiklopedisi IX*, s. 365-370.

M. Balkır, *Hatay ed-Devletil-Müstakılle*, Antakya, İktisad Matbaası, 1938.

M. Raşit Batur, *Nusayrîliğin Teşekkülü ve İnanç Sistemi*, Marmara Üniv., (Yüksek Lisan Tezi), İstanbul 2002.

M. Rousseau, "Notice sur la Carte Génerale des Paschaliks de Baghdad, Orfa et Haleb, et sur le Plan D'Haleb", *Recuil de Voyages et de Mémoires*, tome. Deuxiéme, Paris 1825 içinde, s. 194-217 (Fransa'nın Bağdat Konsolosu M. Rousseau'nun 1822 yılına ait bu notlarının sonuna, arap harflerinin nasıl okunacağı tarif edilerek bazı Arapça ve Türkçe kelime ve deyimlerin Fransızca anlamları yazılmıştır. Nihayet alfabetik olarak Halep, Bağdat ve Urfa'daki yerleşme, aşiret, dağ ve su isimleri sözlüğü eklenmiş ve "Nusayrîler" de Arap aşireti olarak gösterilmiştir. Nusayrîlerin "aşiret" olmadığını biliyoruz. Listede, Nusayrîler hakkındaki açıklamada "dinsiz, puta tapan (idolatre)" nitelemesi yapılmıştır ki bu doğru değildir s. 204-217).

Mahmud A. Faksh, "The Alawi Community of Syria: A New Dominant Political Force", *Middle Eastern Studies*, 20/2, Apr. 1984, s. 133-153.

Mahmut Nedim Turhaner, *Allah'ın Mezheplerle Mücadelesi*, baskı yeri yok, 1997.

Mahmut Reyhani, *Gölgesiz Işıklar I-IV*, I. Cilt: *Alevîlik ve Öncesi*, Can Yay., İstanbul 1994; II. Cilt: *Tarihte Alevîler*, Can Yay., İstanbul 1995; III. Cilt: *Mezhepte Alevîler*, Can Yay., İstanbul 1997; IV. Cilt: *Haksızlık ve Haklılık*, Can Yay., İstanbul 2000.

Malta Protestant College (yay.), "The Ansairiyah", *Journal of A Deputation Sent to The East by The Committee of Malta Protestant College, in 1849*, part II, London 1854, s. 514-516 (Şark'taki her türlü kavim, din ve mezhep mensuplarının etüt edildiği bu çalışmada, Nusayrîler de vardır).

Martin Hartmann, "Das Liwa el-Ladkije und die Nahiye Urdu", *Zeitschrift des Deutschen Palaestina-Vereins*, XIV, 1882, s. 151-255.

Martin Hartmann, "Das Liwa Haleb (Aleppo) und ein Teil des Liwa Dschebel Bereket", *Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft*, XXIX, 1894, s. 142-188 ve 475-550.

Matti Moosa, *Extremist Shi'ites: The Ghulat Sects, Contemporary issues in the Middle East*, Syracuse University Press 1988, 580 sayfa (Eserde aşırı Şii fırkaları incelenirken, Nusayrîler'e ve bunların temel inanışlarına dair de bilgiler verilir).

Max Ludwig Paul Blanckenhorn, *Grundzüge der Geologie und Physikalischen Geographie von Nord-Syrien*, 1891 (Suriye'nin kuzeyinin fiziki coğrafyası üzerine gözlemlere dayanan bir çalışma olup; özellikle yer, yerleşme, dağ, su, han, köprü vs. adları bakımından önemlidir. Almanya Devletinin Antakya Konsolosluğunu yapan Misakyan'ın verdiği bilgiye göre; Antakya şehrinde 4.000 hane /haus/ vardır ve şehirde 18.000 kişi yaşamaktadır. Bunun 2.000 hanesi Türklere, 1.000 hanesi Fellahlar ile Suriyeli Müslümanlara, 600 hanesi Katoliklere, 100 hanesi Ermenilere, 80 hanesi Yahudilere, 25 hanesi Fıranklara ve kalan 195 hanesi de Greklere /Ortodoks/ aittir. Bu bilgileri veren Misakyan, Almanya konsolosluğunun muvakkat memuruydu ve uzun yıllar bu işi yaptı, bk. *Salnâme-i Vilâyet-i Haleb*, Haleb 1320, s. 268, "Almanya Devleti Konsulatosu" başlığı altında, "konsolos memur-i muvakkatı Mösyö Mardiros Misakyan" yazılıdır).

Mehmet Dönmez, "Sosyal Değişim Sürecinde Hatay Aleviliği", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi 14/44*, Ekim-Kasım-Aralık 2007, s. 141-154.

Mehmet Mullaoğlu, *Alevîliğin Gerçeği*, Antakya 1996.
Mehmet Mullaoğlu, *İnsan Kitaptır Ali Kur'ân'dır*, Antakya 1997.
Mehmet Mullaoğlu, *Kutsal Kitaplarda Beşlerin Sırları ve Ehl-i Beyt*, Antakya 1999.
Mehmet Mullaoğlu, *Nusayrîlik Hakkında İddia, İsnad ve İftiralar ile Cevapları*, Antakya 1998.
Mehmet Mursaloğlu, *İskenderun Sancağı ve Türk Ordusu*, İskenderun Belediyesi Yay., İskenderun 2000.
Mehmet Tevfik Özezen, *Basında Diyanet Olayı ve Alevîlik*, Adana 1992.

Meir Michael Bar-Asher ve Aryeh Kofsky, "A Tenth-Century Nusayrî Treatise on the Duty to Know the Mystery of Divinity", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London 58/2*, 1995, s. 243-250 (Nusayrîlere dair ender çalışmalardan biridir ve bölgemizi alakadar etmektedir).

Meir Michael Bar-Asher ve Aryeh Kofsky, *The Nuṣayri-'Alawi Religion: An Enquiry into its Theology and Liturgy*, Leiden-Boston-Köln 2002.

Meir Michael Bar-Asher, "Nosayris", (*Encyclopedia Iranica*, 14 January 2004).

Meir Michael Bar-Asher, "Sur les éléments chrétiens de la religion Nusayrite-'Alawite," *Journal Asiatique* 289, 2001, s. 185-216.

Meir Michael Bar-Asher, "The Iranian Component of the Nusayrî Religion", *Iran*, 41, 2003, s. 217-227.

Mesud Fânî Bilgili (Hatay Lisesi Felsefe Öğretmeni), *Manda İdaresinde Hatay Kültür Hayatı*, İktisad Basımevi, Antakya 1939 (Yüzelliliklerden olan Mesut Fânî Bilgili, şahit olduğu Fıransız Manda Komiseri P. Bazantay'ın Antakya'daki çalışmalarını da anlatır).

Michael Brett, "The Mîm, the ʻAyn, and the Making of Ismâʼîlism", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London 57/1*, 1994, s. 25-39 (Nusayrîler bakımından çok özel bir anlamı olan "mim" ve "ayn" remizlerine ayrılmış hususi bir çalışmadır).

Mufaddal b. ʻÖmer Cuʼfî, *Kitâbü'l-Heft ve'l-Edille*, editörler: Ârif Tâmir- E. Abduh Halife, Beirut 1960.

Muhammed Ebu Zehra, *İslam'da Siyasi ve İtikadi Mezhepler Tarihi*, I, çev. Hasan Karakaya-Kerim Aytekin, Hisar Yay., İstanbul 1983 (Nusayrîler s. 68-70'de); *İslamda Fıkhi Mezhepler Tarihi*, II, çev. Abdülkadir Şener (s. 539'da, İbn Teymiye münasebetiyle, Nusayrîler'e "Cebeliye" dendiği yazılı ki, bu da yaşadıkları bölgenin dağlık olmasından dolayıdır).

Muhammed Emin Gâlib et-Tavil, *Târîhi'l-ʻAliviyyîn*, Beyrut 1924 (Türkçesine bk. *Nusayrîler, Arap Alevilerin Tarihi*, çev. İsmail Özdemir, Çiviyazıları Yay., İstanbul 2000).

Mustafa Bekir Sonay, *Alevîlik Hakkında*, baskı yeri ve tarihi yok.
Münîr el-Şerîf, *el-Müslimûn, el-ʻAleviyyûn. Minhüm ve Eynehüm*, Şam 1946.
Nasreddin Eskiocak, *İlk Alevî Kimdir?*, Can Yay., İstanbul 1996.
Nasreddin Eskiocak, *Yaratıcının Azameti ve Kur'ân'daki Reenkarnasyon*, İstanbul 1997.

Naumann, Dr. Edmund (1893), *Vom Goldnen Horn zu den Quellen des Euphrat*, München ve Leipzig.

Neşet Çağatay-İbrahim Agâh Çubukçu, *İslam Mezhepleri Tarihi*, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yay., Ankara 1983 (s. 65-66'da Gâliye başlığı altında Gulât; s. 67-75 arasında Nusayrîler yer almaktadır).

Niebuhr, Carsten (1778/II, 1837/II), *Reisebeschreibung nach Arabien und andern umliegenden Ländern*, 2, Kopenhag (diğer baskısı, aynı adla Hamburg 1837).

Otto Friedrichs von Richter, *Wallfahrten im Morgenlande*, Berlin 1822 (Seyahatin 267 ilâ 298. sayfaları arasında Kal'atü's-Sem'ân, Antakya ve Lazkiye vardır ve burada yaşayan Nusayrîler hakkında bilgiler verilir).

Ömer Osman Umar, *Türkiye-Suriye İlişkileri (1918-1940)*, Fırat Üniversitesi Orta-Doğu Araştırmaları Enstitüsü Yay., Elazığ 2003.

Ömer Uluçay, *Arap Aleviliği: Nusayrîlik*, Gözde Yay., Adana 1996.

Ömer Uluçay, *Tarihte Nusayrîlik*, Gözde Yay., Adana 2001.

Parsons, Levi (1830), *Memoir of the Rev. Levi Parsons (First Missionary to Palestine from The United States)*, Boston.

Paul Chammas, *Alexanrette*, İskenderun 1931.

Paul Du Véou, *Le Désastre d'Alexandrette 1934-1938*, Paris 1938.

Paul Jacquot, *Antioche, centre de tourisme*, I-II-III, Comité de Tourisme, Antakya 1931.

Paul Masson, *Elements d'Une Bibliographie Française de la Syrie (Géographie, Etnographie, Histoire, Archéologie, Langues, Littératures, Religions)*, Paris 1919.

Paul Nwyia, "Makzûn al-Sinjârî, poète mystique Alaouite", *Studia Islamica*, 40, 1974, s. 87-113.

Peter Willey, *Eagle's Nest: Ismaili Castles in Iran and Syria*, London 2006.

Philipp Wolff (Dr.), "Auszüge aus dem Katechismus der Nosairier," *Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft*, 3, 1849, s. 302-309.

Philipp Wolff (Dr.), *Die Drusen und ihre Vorlaufer*, Leipzig 1845 (Esas olarak Dürüzilere ayrılmış bulunan bu kitabın, bir bölümünde de Nusayrîler ele alınmaktadır, s. 214-233).

Pierre Bazantay, "Contribution a l'étude géographique de la Syrie: Un petit pays Alaoutie, le plateau de Daphné", *Bulletin de l'enseignement II*, 1933-1934, s. 335-366.

Pierre Bazantay, *Enquete sur l'artisanat a Antioche*, Beyrut, Imprimerie Catholique, 1936.

Pierre Bazantay, *La Penetration de l'Enseignement dans le Sandjak d'Alexandrette*, Beirut: Imprimerie Catholique, 1935.

Remzi Siliöz, *Hatay İli ve Milli Mücadele Yılları*, Bursa 1937.

René Dussaud, *Histoire et religion des Nosairis*, Paris 1900 (Yazarın bölge tarihi hakkındaki diğer çalışmalarının yanısıra Nusayrîler hakkındaki bu çalışması önemli olup; eserin sonunda arapça haliyle Süleyman el-Adenî'nin *Kitâbü'l-Mecmû'* adlı eseri de vardır).

René Dussaud, *Topographie Historique de la Syrie Antique et Médiévale*, Paris 1927.

Richard Edwards, *La Syrie (1840-1862)*, Paris 1862.

Richard Förster, "Antiochia am Orontes", *Jahrbuch des Kaiserlichen Deutschen Archaologischen Instituts 12*, 1897, s. 103-149.

Richard Robert Madden, *The Turkish Empire in its Relations with Christianity and Civilization*, II, London 1862.

Rifat Türkel, *İnanç Esasları Açısından Nusayrîlik-Alevilik Mukayesesi*, Marmara Üniv., Sosyal Bilimler Enst., (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2001, 153 sayfa.

Robert B. Satloff, "Prelude to Conflict: Communal Interdependence in the Sanjak of Alexandretta 1920-1936", *Middle Eastern Studies 22/2*, Apr., 1986, s. 147-180.

Robert Walpole (edt.), *Travels in Various Countries of The East; Being a Contunuation of Memories, Relating to European and Asiatic Turkey*, London 1820.

Rudolf Strothmann, "Die Nusairi nach Ms. arab. Berlin 4291," *Documenta Islamica Inedita*, Berlin 1952, içinde s. 173-187.

Rudolf Strothmann, "Die Nusayri im heutigen Syrien," *Nachrichten der Akademie der Wissenschaften in Göttingen*, Göttingen, 1950, içinde s. 29-64.

Rudolf Strothmann, "Seelenwanderung bei den Nusairî", *Oriens 12/1-2*, Dec., 1959, s. 89-114 (Nusayrîlerin tarihi ve inanışlarına dair verdiği arapça kaynak metinlerle mühim bir etüttür. Bilhassa "tenasuh (ruh göçü)" hakkında bazı metinler vardır).

Sabahattin Sonay, *Kur'an Işığında İslam ve Gerçek Alevîlik*, baskı yeri yok, 1991.

Sabrina Mervin, "Quelques jalons pour une histoire du ras.rochements (*taqrîb*) des Alaouites vers le chiisme," *Islamstudien ohne Ende: Festschrift für Werner Ende zum 65. Geburtstag*, edt. Rainer Brunner vd., Würzburg 2002, içinde s. 281-88.

Sacy, Silvestre de (1838/II), *Expose de la Religion des Druzes, tiré des livres religieux de cette secte*, II, Paris.

Sadrüddîn eş-Şirazî, *Fî'l-Cevâb 'ani'l-Es'ileti'n-Nusayriyye*, tahkik ve takdim: Said el-Gânimî, Köln 2005.

Salisbury, Edward E. (1866) "The Book of Sulaimân's First Ripe Fruit, Disclosing the Mysteries of the Nusairian Religion", *Journal of the American Oriental Society*, 8, s. 227-308.

Samuel Lyde, *The Ansyreeh and Ismaaleeh, a visit to the secret sects of Northern Syria*, London 1853 (Bölgede 1850-1851 yıllarında yaptığı seyahat sonucu gözlemlerini aktaran Lyde, bilhassa Nusayrî ve İsmaili zümrelere değinir. Halep çevresi, Lazkiye, Antakya, bilhassa Süveyde, Arsuz, İskenderun ve Tarsus Nusayrîleri başlıca bilgi verdiği yerlerdir).

Samuel Lyde, *The Asian Mystery Illustrated in the History, Religion and Present State of The Ansaireeh or Nusairis of Syria*, London 1860 (Nusayrîler hakkında yapılmış başlı araştırmalardan biridir. Bölge hakkında da ayrıca malumat verilir. Bu eser Batı Dünyasında epeyce yaygın olup, birçok geniş ve özet yayım ve tanıtımları yapılmıştır, mesela bk. "The Asian Mystery Illustrated in the History, Religion and Present State of The Ansaireeh or Nusairis of Syria", *The North American Review*, vol. XCIII, Boston 1861, s. 342-366; "The Asian Mystery Illustrated in the History, Religion and Present State of The Ansaireeh or Nusairis of Syria", *The Ecclesiastic and Theologian*, vol. XXIII, London 1861, s. 37-43).

Sayın Dalkıran, "Târih-i Cevdet'te İslâm Mezhepleri II (Dürzîlik ve Nusayrîlik)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 21, Erzurum 2003, 201-217.

Sehir Mehmed Ali el-Fîl, *en-Nusayriyye*, Kahire 1990.

Selahattin Tozlu, *Antakya (Hatay) Tarihi Bibliyografyası*, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yay., Elazığ 2009, X+194 s.

Selim Çelenk, *Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları*, (yay. haz. Günay Çelenk), Antakya Gazeteciler Cemiyeti Yay., Antakya 1997.

Selim Sönmez, *Alevîlik Nedir?*, Antakya 1993.

Serhan Ada, *Türk-Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2005.

Silvestre de Sacy, "Codéx Nasareus", *Journal des Savans*, Janvier 1819, Paris 1819, s. 343-353.

Silvestre de Sacy, *Expose de la Religion des Druzes, tiré des livres religieux de cette secte I-II*, Paris 1838 (Temelde Dürüzileri inceleyen yazar, eserin ikinci cildinde Nusayrî inançları ve bunların kaynak eserlerden aktarımını da yapmıştır, s. 559-586).

Stanislas Guyard, "Le Fetwa d'Ibn Taymiyah sur les Nosairis," *Journal Asiatique* 8, 1871, s. 162-78 (İbn Teymiye'nin Nusayrîler hakkında verdiği fetva olup, birçok makale ve kitapta sık atıfta bulunulmaktadır).

Streck, M., "Antakya", *M.E.B. İslâm Ansiklopedisi I*, 456-459.

Strong, William E. (1910), *The Story of the American Board: An Account of the First Hundred Years of the American Board of Commissioners for Foreign Missions*, Boston-New York-Chicago.

Surin Saraydaryan, *Livâül-İskenderûn: İstiskâ' Kânûnî lil-Sırâ'*, Halep 1999, basılmış doktora tezi.

Suzan Batuman, *Adana Nusayrîleri Dini İnanışlar: Törenler, Halk Kültürü*, Çukurova Üniv. SBE. (Yüksek Lisans Tezi), Adana 2003.

Süleymân el-Adenî, *Bâkûretü's-Süleymâniyye fî Keşfi Esrâri'd-Diyâneti'n-Nusayriyye*, (muhtemelen Beyrut'ta basılan ilk nüshadır).

Şemseddin Sâmi, *Kâmûs-i Türkî*, Dersaâdet 1317, "Nusayrî" maddesi (*Nusayriyye*, başlıca Antakya cihetinde bulunan ve bir mezheb ve itikâd-ı mahsûsa tâbi olan bir cemaat efrâdı, s. 1462).

Şerafettin Serin (Şeyh), *Allah ve Ehlibeyt'in Tanıtımı Aleviler, Nusayrîler ve Şiiler Kimlerdir?*, Koza Yay. Adana 1995.

Şerafettin Serin (Şeyh), *Allah'ın Dini İslam Peygamberinin ve Ehl-i Beyt'in Dinidir, Halife ve Mezheplerin Getirdikleri Değişiklikler*, Adana 1995.

Şerafettin Serin (Şeyh), *Ehl-i Beyt İzinde Alevî Nusayrîler*, Adana 1999.
Şerafettin Serin (Şeyh), *Ehl-i Beyt*, Adana 2000.
Şerafettin Serin (Şeyh), *İslam Dininin İç Yüzünde Alevi Nusayrîler*, Koza Yay., Adana 1988.
Şerafettin Serin (Şeyh), *Kur'ân-ı Kerim'den İlmihal Açıklama*, Adana 1997.

Şerife Yorulmaz, "Fıransız Manda Yönetimi Döneminde İskenderun Sancağı (Hatay)'nın Sosyo-Ekonomik ve Siyasal Durumuna İlişkin Bazı Kayıtlar (1918-1939)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi 6/22*, Kasım 1998, s. 231-259.

Şükrü Balcı (Yenigün Gazetesinin Sahibi), *Suriye Eski Devlet ve Meclis Reisi Suphi Berekât'ın İstediği Şehadet*, yazılışı: Antakya 1949, basım yeri: Adana, Türksözü Basımevi.

Tarık Özbek, *Nusayrî Etnik Kimliğinin Simgesel Oluşumu*, Mustafa Kemal Üniv. Sosyal Bilimler Enst., (Yüksek Lisans Tezi), Antakya 2006.

Tayfur Sökmen, *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, TTK. Yay., Ankara 1992, 2. baskı.

Theodore Besterman, "The Belief in Rebirth of the Druses and Other Syrian Sects", *Folklore*, 39/2, Jun. 30, 1928, s. 133-148 (Bölgedeki Dürüzileri anlatmakla birlikte, Nusayrîler ve diğer topluluklara da değinir).

Tord Olsson, "The Gnosis of Mountaineers and Townspeople: The Religion of the Syrian Alawites, or the Nusayris", *Alevi Identity: Cultural Religious and Social Perspectives*, Istanbul 1998, edts: Tord Olsson, Elizabeth Özdalga ve Catherina Raudvere, içinde s. 167-83 (Bu makalenin Türkçesine bk. "Dağlıların ve Şehirlilerin 'İrfan'ı: Suriyeli Alevilerin Ya da Nusayrîlerin Mezhebi", *Alevi Kimliği*, çev. Bilge Kurt Torun-Hayati Torun, Tarih Vakfı Yay., İstanbul 1999, s. 215-237).

Tozlu, Selahattin (2009), *Antakya (Hatay) Tarihi Bibliyografyası*, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yay., Elazığ.

Tracy, Joseph (1842), *History of the American Board of Commissioners for Foreign Missions*, New-York.

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, *Türkiye'de Meskûn Yerler Kılavuzu I-II*, Ankara 1946 (Bu resmi eserde yerleşim bulunan köy, mezra ve belediyeler yazılmış olup; Hatay, Türkiye'ye katıldıktan sonra yerleşmeleri ilk defa bu eserde resmen yayımlanmıştır).

Türkiye Cumhuriyeti Köy İşleri Bakanlığı, *Köy Envanter Etüdlerine Göre Hatay*, Başkent Mat., Ankara 1965.

Ümit Fırat Açıkgöz, *A Case in French Colonial Politics of Architecture and Urbanism: Antioch and Alexandretta During the Mandate*, (Ortadoğu Teknik Üniv., YLT.), Ankara 2008.

Üzüm, İlyas (2000), "Türkiye'de Alevî/Nusayrî Önderlerinin Eserlerinde İnanç Konularına Yaklaşım", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 4, s. 173-187, İstanbul.

Vere Monro, *A Summer Ramble in Syria, with A Tartar trip from Aleppo to Stambul*, II, London 1835.

Veysel Kuşçu, *Samandağ'ın (Hatay) Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*, Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Enst., (Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2008.

Victor Langlois, *Voyage dans le Cilicie, et dans les Montagnes du Taurus, exécute pendant les années 1852-1853*, Paris 1861. (Tarsus, Mersin, Sis, Misis, Anazarba ve Adana civarlarını incelemiş olmakla birlikte; Ayas, Payas, Üzeyr Sancağı, Ulaş ve Bulanık kazaları, İskenderun ve Antakya arasına ve bölgedeki hemen her hususa değinir. Bölgedeki ahaliyi anlatırken, Nusayrîlere değinerek onların "ayn, mim, sin" remizlerini arap harfleriyle yazar. Ahali kısmında ise, "Fellah Nusayrî" dediği unsur ile "Çingeneler"i ayırır. Bu seyahatin bir kısmı şurada ingilizce yayımlanmıştır: "Voyage dans le Cilicie, et dans les Montagnes du Taurus, exécute pendant les années 1852-1853", *The North American Review*, vol. XCIV, Boston 1862, s. 309-338).

Vital Cuinet, *La Turquie D'Asie, Geographie Administrative Statistique Descriptive et Raisonnée de Chaque Province de L'Asie-Mineure*, II, Paris 1892. (Adana Vilayeti kısmında Nusayrilere dair bilgi vardır, s. 3-108 arasında Adana Vilayetinin tamamı; s. 99-108 arasında Cebel-i Bereket Sancağı vardır. Dini belli olmayanlar (religions indéfinies) başlığı altında; Bohem Çingeneler, Fellahlar, Ensariler ve Tahtacı da denilen Nusayrîleri kaydeder).

Walter Keating Kelly, *Syria and the Holy Land, their scenery and their people*, London 1844 (Antakya, Belen ve Defne'ye ait gravürlerin yanısıra; Lazkiye'den itibaren bölgede yaşayan Nusayrîler hakkında da bilgi verir, özellikle s. 299-300).

William Allen (Captain), "On the Antiquities of the Island Ruad, the Ancient Aradus, and on the Ancient Harbour of Seleucia in Pieria", *Report of the Twenthy-Second Meeting of the British Association for the Advancement of Scieince; Held at Belfast in September 1852*, London 1853 (Eserde s. 98-100, Antakya şehri, Süveyde ve İskenderun limanları ile 1822 yılında meydana gelen depremi anlatır. Ancak, W. Allen'in asıl seyahat notları ve Antakya çevresine dair ayrıntılı gözlemleri şu eserdedir: *The Dead Sea, A New Route to India: With Other Fragments and Gleanings in The East II*, London 1855, bölüm VI-VIII. W. Allen, Antakya şehrinde 20.000 Türk/Müslüman, 600 Hristiyan ve 400 Yahudi yaşadığını kaydeder. Ancak bu bilginin A. F. Neale'nin verdiği bilgi ile uyuşmadığını yazar ve onun verdiği nüfusu aktarır: Neale'nin 1848 yılındaki "kolera" vakasından sonra verdiği rakamlar 14.000 Türk, 1.500 Nusayrî ve 1.500 Hristiyan'dır. Fakat bu rakamların kesin olmadığını, çünkü "resmî memurların bile böyle bir bilgiyi tam olarak bilmediğini" bilhassa yazar).

William Allen (Captain), *The Dead Sea, A New Route to India: With Other Fragments and Gleanings in The East II*, London 1855.

William Burckhardt Barker, *Lares and Penates; or, Cilicia and its Governors; A Short Historical Account of that Province from the Earliest Times to the Present Day*, (edt. William Francis Ainsworth), London 1853. (Konsolos Burkart'ın bu kitabındaki bazı notları şurdadır: "Lares and Penates; or, Cilicia and its Governors", *The Gentleman's Magazine*, (edt. W. F. Ainsworth), XXXIX, London 1853, s. 355-360. Barker ailesi uzun zaman Süveydiye yakınındaki Bityas köyünde yaşamıştı).

William Francis Ainsworth, "Daphne of Antioch", *Ainsworth's Magazine: A Miscellany of Romance V*, London 1844, s. 51-55.

William Francis Ainsworth, *A Personal Narrative of The Euphrates Expedition*, I-II, London 1888 (Eserin birinci cildinde Süveyde limanı, Antakya, İskenderun, Belen, Ayas ve Payas arası anlatılır, bölgedeki Türkmen kütlelerinin yanısıra Nusayrîler ayrı bir başlıkta ele alınır s. 43-49).

William Francis Ainsworth, *Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea and Armenia*, II, London 1842.

William George Browne, *Travels in Africa, Egypt, and Syria, from the year 1792 to 1798*, London 1799 (Nusayrîlere dair bahis vardır, s. 382-383).

William Goodell, *Forty Years in the Turkish Empire; or, Memoirs of Rev. William Goodell*, New York 1883.

William Jowett (rev.), *Christian Researches in Syria and The Holy Land, in 1823-1824*, London-Boston 1826 (Bölgedeki her türlü din ve mezhep mensupları, inanışları hakkındaki etütlerdir. Nusayrîlere dair olan kısmı "Ansari" başlığıyla 49-53. sayfalardadır. Aynı notlar aynı başlıkla London 1826, s. 50-55 arasındadır. Bunun ayrı bir yayımına bk. *The Christian Library*, vol. VII, New York 1836, s. 16-18).

William M. Thomson, "Travels in Northern Syria: Description of Seleucia, Antioch, Aleppo, etc.", *Biblioteca Sacra and Theological Review*, vol. V, New York-London 1848 (Seyahat 1846 yılındadır).

Wm. K. Prentice, "Die Bauinschriften des Heiligthums auf dem Djebel Shékh Berekât", *Hermes 37/1*, 1902, s. 91-120 (Şeyh Berekât Dağındaki /Cebel-i Şeyh Berekât/ tarihi malzemeyi 1898 yılında toplayıp yayımlayan yazar, bugün bile olmayan önemli bir tarihi coğrafya eseri bırakmıştır).

Wolff, Phlipp (1849), "Auszüge aus dem Katechismus der Nossairier", *Zeitschrifft der Deutschen morgenländischen Gesellschaft*, 3, s. 301-309, Leipzig.

Yaron Friedman, "al-Husayn ibn Hamdân al-Khasîbî: A Historical Biography of the Founder of the Nusayrî-'Alawite Sect", *Studia Islamica* 93, 2001, s. 91-112 (Nusayrîliğin gerçek anlamda kurucusu sayılan Hamdan el-Hasibî'nin hayatına ayrılmış nadir çalışmalardan biridir).

Yaron Friedman, "Kasibi Husayn b. Hamdan al-Jumbulani, Abu Abdallah", *Encyclopedia Iranica*, 28 July 2008).

Yazarı yok, "Syria", *The Penny Cyclopedia*, vol. XXIII, London 1842, s. 460-478 (Bu maddenin Kuzey Suriye /North Syria/ alt başlığında, Nusayrîlere /Anzeyry/ dair bilgiler verilmiştir).

Yunus Tümkaya, *Farklılığa Rağmen Bir Olmak: Nusayri Alevi Dünyasında Bir Gezi,* Can Yay., İstanbul 2004.

Yvette Talhamy, "The Nusayri Leader Isma'il Khayr Bey and the Ottomans (1854-58)", *Middle Eastern Studies*, 44/6, November 2008, s. 895-908.

Zekiye Çağımlar, "Adana'da Çocuğa Bağlı İnançlar ile Bunlara Bağlı Pratiklere Genel Bir Bakış", 16 sayfa (Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi internet sitesinde makale).